

MORFOLOGINIŲ LIETUVIŲ, NORVEGŲ IR SUOMIŲ KALBŲ KAUZATYVŲ SINTAKSĖ

Sigita RACKEVIČIENĖ

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti sintaksines konstrukcijas, kurias formuoja lietuvių, norvegų ir suomių kalbų kauzatyviniai veiksmažodžiai (morfologiniai kauzatyvai) ir nustatyti, kokie jų tipai būdingi kiekvienai tiriamai kalbai (apie morfologinių kauzatyvų formalius tipus lietuvių, norvegų ir suomių kalbose žr. Rackevičienė, 2002).

1. Sintaksinės kauzacinės konstrukcijos samprata ir teoriniai analizės principai

Sintaksinę konstrukciją, nusakančią tam tikrą kauzacinę situaciją, kauzatyviniai veiksmažodžiai formuoja, prisijungdami valentinius palydovus. Ši konstrukcija yra gramatiškai ir semantiškai užbaigta sintaksinė struktūra, galinti funkcionuoti kaip savarankiškas sakinyss.

Straipsnyje laikomasi monocentrinės sakinio koncepcijos, teigiančios, kad sintaksinės konstrukcijos centrą sudaro predikatas (žr. Čejf, 1975, 114). Kiekvienas predikatas nusako tam tikrą situaciją, kurioje veikia įvairius vaidmenis atliekantys dalyviai. Kalboje tokia situacija realizuojama apibrėžtu skaičiumi predikato valentinių palydovų, turinčių tam tikrą raišką (apie valentingumą žr. Geniušienė, 1971; Jakaitienė, 1988, 59–75; Sližienė, 1994). Analizuojant predikato valentines savybes straipsnyje sudaromas jo semantinis ir sintaksinis modelis. Į semantinį modelį įeina būtiniji semantiniai predikato palydovai, t.y. tokie, kuriuos lemia predikato reikšmė. Sintaksinis modelis atspindi būtinųjų semantinių palydovų sintaksinę raišką. Šie palydovai gali būti sintaksiškai būtini (be jų sintaksinė konstrukcija būtų negramatiška) arba fakultatyvūs (tokie, kuriuos galima praleisti).

Predikato semantinių palydovų ir sintaksinių sakinio dalių atitiktis lingvistinėje literatūroje vadinama diateze (žr. Chrakovskij, 1974, 11–13; Geniušienė, 1987, 52–58). Diatezės samprata dažniausiai operuojama apibrėžiant rūšies kategoriją, bet ji svarbi ir analizuojant kauzaciją (žr. Jachontov, 1974; Mel'čuk, 1993). Pakeitus nekauzatyvą kauzatyvu, taip pat kaip ir pakeitus veiksmažodžio veikiamosios ir neveikiamosios

rūšies formas, įvyksta diatezės pokytis – tuos pačius semantinius vaidmenis atliekantys palydovai užima skirtingas sintaksines pozicijas. Tačiau nekauzatyvų ir kauzatyvų sintaksinės opozicijos, kitaip nei veiksmožodžio veikiamosios ir neveikiamosios rūšies formos, nusako iš dalies skirtingas situacijas ir dažniausiai turi skirtingą palydovų skaičių. Nekauzatyvas nusako nekauzacinę situaciją, kurioje subjektas yra aktyvus ir atlieka veiksmą arba pasyvus ir patiria būseną; tiek subjekto veiksmas, tiek būseną gali būti nukreipti į objektą. Kauzatyvas nusako dviejų situacijų (kauzuojančiosios ir kauzuojamosios) sandūrą. Kauzuojančioje situacijoje kauzuojančysis subjektas atlieka veiksmą arba patiria būseną, kurie sukelia kauzuojamąją situaciją, sutampančią su nekauzacine situacija:

Nekauzacinė situacija:	Kauzuojančiosios ir kauzuojamosios situacijų sandūra:
(Sakt+Pr+O)	(Scaus+Prcaus) → (Sakt+Pr+O)
<i>Vaikas gėrė pieną.</i>	<i>Ji pagirdė vaiką pienu.</i>
„Vaikas(Sakt) gėrė(Pr) pieną(O).“	„Ji(Scaus) padarė taip, kad(Prcaus) vaikas(Sakt) gėrė(Pr) pieną(O).“

Nekauzatyvų ir kauzatyvų sintaksinės opozicijos padeda išsiaiškinti, kokie valentingumo modeliai būdingi kauzatyvams ir kas juos lemia (apie įvairių kalbų nekauzatyvų ir kauzatyvų sintaksines opozicijas žr. Comrie, 1976; 1989; Wali, 1981; Baker, 1988; Falk, 1991; Alsina, 1992; Alsina, Joshi, 1993; Kozinsky, Polinsky, 1993; Song, 1996). Straipsnyje, tiriant lietuvių, norvegų ir suomių kalbų nekauzatyvų bei kauzatyvų sintaksines opozicijas, bandoma atsakyti į du klausimus: (1) kas lemia kauzatyvo palydovų skaičių ir (2) kokią sintaksinę poziciją kauzatyvo aplinkoje užima atitinkamos reikšmės nekauzatyvo palydovas, atliekantis subjekto vaidmenį, ir kodėl.

Nusakant predikato palydovų sintaksines savybes, straipsnyje operuojama sakinio dalių terminais. Predikatas laikomas sakinio branduoliu, sudarančiu sakinio struktūros centrą, sakinyje jis eina tariniu. Predikatas atveria sintaksines pozicijas savo palydovams. Straipsnyje tiriami tik semantiškai būtini kauzatyvų palydovai. Jie sakinyje gali užimti veiksnio bei papildinio sintaksines pozicijas, kurios straipsnyje apibrėžiamos remiantis formaliais sintaksiniais ryšiais (žr. Ambrazas, 1986; Ambrazas, ed., 1994, 477–493):

Veiksny (V) – sakinio dalis, susijusi su tariniu tarpusavio priklausomybės ryšiu. Lietuvių ir suomių kalbose ši sakinio dalis paprastai reiškia vardažodžio nominatyvu, norvegų kalboje – vardažodžiu, užimančiu sintaksinę poziciją prieš tarinį¹.

Papildinys – sakinio dalis, susijusi su tariniu prijungiamuoju ryšiu. Papildiniai gali būti dviejų tipų:

¹ Norvegų kalboje, be įprastos sakinio dalių tvarkos, galima inversinė sakinio dalių tvarka. Tuomet į pirmąją poziciją iškeliamas papildinys arba aplinkybė. Kaitomasis veiksmožodis tokiaime sakinyje išlaiko savo (antrąją) poziciją, o veiksnys užima poziciją iškart po kaitomojo veiksmožodžio.

Tiesioginis papildinys (TP) – papildinys, siejamas su tariniu stipriu prijungiamuoju ryšiu. Lietuvių kalboje jis reiškiamas vardažodžio akuzatyvu arba neiginio ir neapibrėžto kiekio genityvu, suomių kalboje – akuzatyvu arba partityvu. Norvegų kalboje tiesioginis papildinys reiškiamas vardažodžiu, einančiu po tarinio ir prisijungiamu tiesiogiai, be prielinksnių. Norvegų kalboje tik asmeniniai įvardžiai yra išlaikę objektinę formą, straipsnyje ji žymima kaip akuzatyvo linksnis.

Netiesioginiai papildiniai (NP) laikomi visi kiti papildiniai. Juos būtų galima apibrėžti taip: sakinio dalys, siejamos su tariniu prijungiamuoju ryšiu ir reiškiamos kitomis priemonėmis nei tiesioginis papildinys. Lietuvių kalboje netiesioginis papildinys gali būti reiškiamas datyvu, instrumentaliu, prielinksnine konstrukcija (pvz., priel. + ACC) ir kt. Suomių kalboje – iliatyvu, aliatyvu, adesyvu, transliatyvu ir kt. Norvegų kalboje – vardažodžiais, einančiais po tarinio ir prisijungiamais netiesiogiai, su prielinksniais. Norvegų kalbos sakinio dalis, kurią tarinys prisijungia tiesiogiai ir kuri eina tik kartu su tiesioginiu papildiniu, užimdama poziciją prieš jį, taip pat laikoma netiesioginiu papildiniu, pvz. *Eva gav Adam et eple*. „Eva davė Adomui obuolį.“

Aplinkybėmis laikomos sakinio dalys, kuriomis eina semantiškai fakultatyvūs kauzatyvų palydovai (laisvieji nariai/cirkumstantai). Tyrimui jos nėra svarbios ir todėl neanalizuojamos.

2. Sintaksinių kauzacinių konstrukcijų tipai lietuvių, norvegų ir suomių kalbose

Išanalizuota medžiaga rodo, kad lietuvių, norvegų ir suomių kalbų morfologiniai kauzatyvai formuoja sintaksines konstrukcijas, kurias galima suskirstyti į du tipus pagal kauzatyvų ir nekauzatyvų sintaksines opozicijas. Pirmojo tipo konstrukcijas formuojantys kauzatyvai dalyvauja sintaksinėse opozicijose, kuriose kauzatyvas turi vienu palydovu daugiau nei atitinkamos reikšmės nekauzatyvas (2.1.). Antrojo tipo konstrukcijas formuojantys kauzatyvai dalyvauja sintaksinėse opozicijoje, kuriose kauzatyvas turi tiek pat palydovų kaip ir atitinkamos reikšmės nekauzatyvas (2.2.).

2.1. Sintaksinės opozicijos, kuriose kauzatyvas turi vienu palydovu daugiau nei atitinkamos reikšmės nekauzatyvas

Šiose opozicijose dalyvauja absoliuti dauguma morfologinių kauzatyvų. Jie perima nekauzatyvo palydovus bei prisijungia vieną naują palydovą – kauzatorių (palydovą, žymintį kauzuojančiąjį subjektą arba jo veiksmą/būseną), kuris užima sintaksinę veiksnio poziciją. Nekauzatyvo palydovai kauzatyvo aplinkoje gali užimti įvairias sintaksines pozicijas. Medžiaga rodo, kad jas lemia nekauzatyvų tranzityvumas bei semantika. Analizėje skiriamos trys nekauzatyvų ir morfologinių kauzatyvų opozicijų grupės.

1) Intransityviniai veiksmažodžiai : morfologiniai kauzatyvai

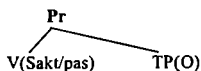
Intransityviniai veiksmažodžiai ir morfologiniai kauzatyvai reiškia skirtingas situacijas. Intransityviniai veiksmažodžiai nusako tam tikrą subjekto būseną arba patiriamą veiksmą, o morfologiniai kauzatyvai – tokios būsenos arba veiksmo kauzaciją. Kauzatyvo aplinkoje subjekto vaidmenį atliekantis nekauzatyvo palydovas užima tiesioginio papildinio poziciją. Kiti nekauzatyvo palydovai (jei tokių yra) kauzatyvo aplinkoje išlaiko savo sintaksines pozicijas:

Pr		Pr	
V(Spas/akt)		V(Scaus)	TP(Spas/akt)
liet.			
<u>Žalias medis</u> (Spas)		<i>lūžta.</i>	
NOM			
<i>Vėjas</i> (Scaus)		<u>žalią medį</u> (Spas)	<i>laužia.</i>
NOM		ACC	
(LKVJŽ, I, 377)			
suom.			
<u>Jää</u> (Spas)		<i>sulaa.</i>	
ledas NOM		tirpsta	
„Ledas tirpsta.“			
<i>Aurinko</i> (Scaus)		<i>sulattaa</i>	<u>jään</u> (Spas).
saulė NOM		ištirpdys	ledą ACC
„Saulė ištirpdys ledą.“			
(SES, 1094)			
norv.			
<u>Gebyrer</u> (Spas)		<i>synker.</i>	
mokesčiai už paslaugas		mažėja	
„Mokesčiai už paslaugas mažėja.“			
<i>Bankene</i> (Scaus)		<i>senker</i>	<u>sine gebyrer</u> (Spas).
bankai		mažina	sav. įvard. + mokesčiai už paslaugas
„Bankai mažina mokesčius už savo paslaugas.“			
(norv. tekst.)			

2) Transityviniai neprototipiniai veiksmažodžiai : morfologiniai kauzatyvai

Neprototipiniais transityviniais veiksmažodžiais straipsnyje laikomi tokie veiksmažodžiai, kurie nusako subjekto ir objekto tarpusavio sąveiką (*valgyti, gerti, vesti* („susuotiukti“), *susitikti*) arba objekto poveikį subjektui (*mylėti, skaityti, matyti, girdėti*). Kauzatyvo aplinkoje subjekto vaidmenį atliekantis nekauzatyvo palydovas gali užimti dvi pozicijas:

(a) tiesioginio papildinio – tuomet objekto vaidmenį atliekantis nekauzatyvo palydovas pereina į sintaksiškai fakultatyvaus netiesioginio papildinio poziciją:

liet.

Aš (Sakt)
NOM

geriau

Ji (Scaus)
NOM

(pa)girdė

(liet. tekst.)

suom.

Poika (Sakt)
berniukas NOM

juo
geria

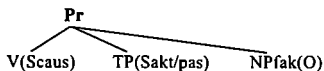
„Berkukas geria alų.“

[Hän](Scaus)
jis/ji NOM

juottaa
girdo

„Jis/ji girdo berkuką alumi.“

(NS, II, 67)

kmyni arbata (O).
ACC

mane (Sakt)
ACC

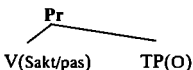
kmyni arbata (O).
INST

olutta (O).
alus PART

[poikaa] (Sakt)
berniukas PART

oluella (O).
alus ADS

(b) sintaksiškai būtino netiesioginio papildinio poziciją – tuomet objekto vaidmenį atliekantis nekauzatyvo palydovas išlaiko savo tiesioginio papildinio poziciją:

liet.

Ligonis (Sakt)
NOM

geria

Seselé (Scaus)
NOM

sugirdė

(liet. tekst.)

suom.

Minä (Sakt)
aš NOM

juon
geriu

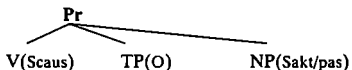
„Aš geriu pieną.“

Hän (Scaus)
jis/ji NOM

juottaa
girdo

„Jis duoda man gerti pieno.“

(suom. tekst.)

vaistus (O).
ACC

ligoniui (Sakt)
DAT

vaistus (O).
ACC

maitoa (O).
pienas PART

minulle (Sakt)
aš ALT

maitoa (O).
pienas PART

Norvegų kalbai šios sintaksinės opozicijos nebūdingos, nes norvegų kalboje nerasta morfologinių kauzatyvų, sudarančių opozicijas su tranzityviniais neprototipiniais veiksmažodžiais.

3) Tranzityviniai prototipiniai veiksmažodžiai : morfologiniai kauzatyvai

Prototipiniais tranzityviniais veiksmažodžiais straipsnyje laikomi tranzityviniai veiksmažodžiai, nusakantys situaciją, kurioje subjektas veikia objektą ir vienaip ar kitaip jį keičia (*siūti, statyti, mesti, nešti*). Kauzatyvo aplinkoje subjekto vaidmenį atliekantis nekauzatyvo palydovas visuomet užima sintaksiškai fakultatyvus netiesioginio papildinio poziciją. Objekto vaidmenį atliekantis nekauzatyvo palydovas išlaiko savo tiesioginio papildinio poziciją:

Pr		Pr		
V(Sakt)	TP(O)	V(Scaus)	TP(O)	NPfak(Sakt)
liet.				
<u>Geriausi siuvėjai</u> (Sakt) <i>siuva</i>		<u>drabužius</u> (O).		
NOM		ACC		
<i>Ji</i> (Scaus)	<i>siūdinasi</i>	<u>drabužius</u> (O)	<i>tik pas geriausius siuvėjus</i> (Sakt).	
NOM	REFL	ACC	priel. + ACC	
(liet. tekst.)				
suom.				
<u>Suutari</u> (Sakt)	<i>paikkaa</i>	<u>jalkineet</u> (O).		
batsiuvys NOM	taiso	avalyne ACC		
„Batsiuvys taiso avalynę.“				
[<u>Hän</u>] (Scaus)	<i>paikkauttaa</i>	<u>jalkineensa</u> (O)	<u>suutarilla</u> (Sakt).	
jis/ji NOM	rūpinasi, kad taisytų	avalyne ACC + pos. pries.	batsiuvys ADS	
„Jis/ji taisosi avalynę pas batsiuvį. (Jis/ji rūpinasi, kad batsiuvys taisytų jam/jai avalynę.)“				
(NS, IV, 150)				
norv.				
<u>En skredder</u> (Sakt)	<i>syr</i>	<u>klær</u> (O).		
siuvėjas	siuva	drabužiai		
„Siuvėjas siuva drabužius.“				
<i>Han</i> (Scaus)	<i>syr</i>	<u>klærne sine</u> (O)	<u>hos en skredder</u> (Sakt).	
jis	siuva	drabužiai + sav. įvard.	priel. + siuvėjas	
„Jis siuvasi drabužius pas siuvėją. (Jis rūpinasi, kad siuvėjas siūtų jam drabužius.)“				
(pvz. iš Faarlund, 1978, 161)				

1 lentelė. Sintaksinės opozicijos,
kuriose kauzatyvas turi vienu palydovu daugiau nei nekauzatyvas

<p>Intranzityviniai veiksmazodžiai</p> <p style="text-align: center;">Pr</p> <p style="text-align: center;">/ \</p> <p style="text-align: center;">V(Sakt/pas)</p>	<p>Morfologiniai kauzatyvai</p> <p style="text-align: center;">Pr</p> <p style="text-align: center;">/ \</p> <p style="text-align: center;">V(Scaus) TP(Sakt/pas)</p>	<p>liet. norv. suom.</p> <p style="text-align: center;">+ + +</p>
<p>Tranzityviniai neprototipiniai veiksmazodžiai</p> <p style="text-align: center;">Pr</p> <p style="text-align: center;">/ \</p> <p style="text-align: center;">V(Sakt) TP(O)</p> <p style="text-align: center;">Pr</p> <p style="text-align: center;">/ \</p> <p style="text-align: center;">V(Sakt) TP(O)</p>	<p>Morfologiniai kauzatyvai</p> <p style="text-align: center;">Pr</p> <p style="text-align: center;">/ \ / \</p> <p style="text-align: center;">V(Scaus) TP(Sakt) NPfak(O)</p> <p style="text-align: center;">Pr</p> <p style="text-align: center;">/ \ / \</p> <p style="text-align: center;">V(Scaus) TP(O) NP(Sakt)</p>	<p>liet. norv. suom.</p> <p style="text-align: center;">+ + +</p> <p style="text-align: center;">+ + +</p>
<p>Tranzityviniai prototipiniai veiksmazodžiai</p> <p style="text-align: center;">Pr</p> <p style="text-align: center;">/ \</p> <p style="text-align: center;">V(Sakt) TP(O)</p>	<p>Morfologiniai kauzatyvai</p> <p style="text-align: center;">Pr</p> <p style="text-align: center;">/ \ / \</p> <p style="text-align: center;">V(Scaus) TP(O) NPfak(Sakt)</p>	<p>liet. norv. suom.</p> <p style="text-align: center;">+ + +</p>

2.2. Sintaksinės opozicijos, kuriose kauzatyvas turi tiek pat palydovų, kaip ir atitinkamos reikšmės nekauzatyvas

Šiose opozicijose dalyvauja kauzatyvai, išreiškiantys tam tikros psichinės arba psichinės-fizinės būsenos kauzaciją (apie šio tipo kauzatyvus įvairiose kalbose žr. McCawley, 1976; Leiwo, 1977; Holvoet, 1991, 61–63; Siro, 1996, 181–196; Pylkkänen, 1999). Medžiaga rodo, kad šiam tipui priklausančios nekauzatyvų ir kauzatyvų opozicijos skyla į dvi grupes.

1) Psichinę būseną nusakantis intranzityvinis/tranzityvinis neprototipinis veiksmazodis : morfologinis kauzatyvas

Šiose sintaksinėse opozicijose dalyvaujantis nekauzatyvas nusako psichinę būseną, o kauzatyvas – tokios būsenos kauzaciją. Nekauzatyvas ir kauzatyvas turi tiek pat semantinių palydovų, skiriasi tik jų sintaksinė raiška:

Ji nustebo dėl tavo dėmesio (Caus).

Tavo dėmesys (Scaus) *ją nustebino*.

Tokį diatezės pokytį lemia psichinės būsenos savitumas. Nors psichinę būseną galima apibrėžti nepriklausomai nuo kauzatyvų (jai įvardyti kalboje yra atskiros leksemos, pvz. *pykti* : *pykdyti*, *nustebti* : *nustebinti*), ji negali būti suvokiama nepriklausomai nuo kauzuojančiojo veiksmo. Psichinės būsenos veiksmožodžiai nusako situaciją, kurioje dalyvauja būsenos patyrėjas ir būsenos sukėlėjas. Taigi jie turi du būtinuosius semantinius palydovus – būsenos patyrėją (Spas) ir būsenos priežastį (Caus). Pastarasis palydovas kauzatyvo aplinkoje užima kauzatoriaus poziciją (Scaus), todėl naujų palydovų kauzatyvas neprisijungia. Subjekto vaidmenį atliekantis nekauzatyvo palydovas pereina į tiesioginio papildinio poziciją:

Pr		Pr	
V(Spas)	NP/TPfak(Caus)	V(Scaus=Caus)	TP(Spas)
liet.		<i>suglumo</i>	<i>dėl jo elgesio</i> (Caus). priel.+GEN
<i>Visi</i> (Spas) NOM		<i>visus</i> (Spas)	<i>suglumino</i> . ACC
<i>Jo elgesys</i> (Scaus=Caus) NOM (liet. tekst.)		<i>suren</i>	<i>epäonnistumista</i> (Caus). nesėkmė PART
suom.		liūdžiu	
<i>Minä</i> (Spas) aš NOM „Aš liūdžiu dėl nesėkmės.“		<i>surettaa</i>	<i>minua</i> (Spas) <i>eniten</i> . aš PART labiausiai
<i>Tämä epäonnistuminen</i> (Scaus=Caus) ši nesėkmė NOM „Ši nesėkmė mane labiausiai liūdina.“ (suom. tekst.)		liūdina	

Norvegų kalboje nerasta morfologinių kauzatyvų, kurie sudarytų opozicines poras su psichinę būseną reiškiančias nekauzatyvais.

2) Psichinę-fizinę būseną/veiklą nusakantis intranzityvinis veiksmožodis : morfologinis kauzatyvas

Šiose opozicijose dalyvaujantis nekauzatyvas žymi psichinę-fizinę būseną arba veiklą, o kauzatyvas reiškia, kad dėl kažkokios neapibrėžtos priežasties kauzuojamajam subjektui kyla noras/atsiranda būtinybė patirti tą būseną arba imtis tos veiklos:

Aš(Spas) *dūstu*.

Mane(Spas) *dusina*.

Kauzatyvas suformuoja beasmenį sakinį, turintį tiek pat palydovų kaip ir nekauzatyvas. Nekauzatyvas turi vieną subjekto vaidmenį atliekantį palydovą. Kauzatyvas

atveria jam tiesioginio papildinio poziciją ir daugiau palydovų neprisijungia. Veiks-
nio (kautatoriaus) pozicija neatveria arba, tiksliau, ji gali būti atverta, bet nėra
sintaksiškai būtina:

Pr		Pr	
V(Spas/akt)		TP(Spas)	
suom.			
<u>Minä</u> (Spas)	<i>nukun.</i>		
aš NOM	miegu		
„Aš miegu.“			
<u>Minua</u> (Spas)	<i>nukuttaa.</i>		
aš PART	migdo		
„Mane ima miegas.“			
(NS, III, 705)			
suom.			
<u>Minä</u> (Sakt)	<i>laulan ja tanssin.</i>		
aš NOM	dainuoju ir šoku		
„Aš dainuoju ir šoku.“			
<u>Minua</u> (Spas)	<i>tänään niin</i>	<i>laulattaa ja tanssittaa.</i>	
aš PART	šiandien taip	dar, kad dainuotų ir šoktų	
„Šiandien man taip norisi dainuoti ir šokti.“			
(NS, III, 81)			

Šio tipo kautacinės konstrukcijos ypač būdingos suomių kalbai. Lietuvių kal-
boje rasta tik keletas beasmenių konstrukcijų, kurias formuoja kautatyviniai veiks-
mažodžiai:

liet.		
<u>Mane</u> (Spas)	<i>troškina gert.</i>	
ACC		
(LKŽ, XVI, 951)		
liet.		
<u>Mane</u> (Spas)	<i>taip pykina, net vidurius verčia.</i>	
ACC		
(LKVJŽ, II, 174)		

Norvegų kalboje nerasta morfologinių kautatyvų, kurie sudarytų opozicines poras
su psichinę-fizinę būseną/veiklą reiškiančias nekautatyvais.

2 lentelė. Sintaksinės opozicijos,
kuriose kauzatyvas turi tiek pat palydovų kaip ir nekauzatyvas

<p>Psichinę būseną nusakantys nekauzatyvai</p> <p style="text-align: center;">Pr</p> <p>V(Spas) NPFak(Caus)</p>	<p>: Morfologiniai kauzatyvai</p> <p style="text-align: center;">Pr</p> <p>V(Scaus=Caus) TP(Spas)</p>	<p>liet. norv. suom.</p> <p style="text-align: center;">+ +</p>
<p>Psichinę-fizinę būseną/veiklą nusakantys nekauzatyvai</p> <p style="text-align: center;">Pr</p> <p>V(Spas/akt)</p>	<p>: Morfologiniai kauzatyvai</p> <p style="text-align: center;">Pr</p> <p>TP(Spas)</p>	<p>liet. norv. suom.</p> <p style="text-align: center;">+ +</p>

3. Išvados

Išanalizuotoji medžiaga leidžia daryti tokias išvadas.

Lietuvių, norvegų ir suomių kalbų morfologiniai kauzatyvai formuoja sintaksines konstrukcijas, kurias galima suskirstyti į du tipus pagal kauzatyvų ir nekauzatyvų sintaksines opozicijas: (a) sintaksinės konstrukcijos, kuriose kauzatyvas turi vienu palydovu daugiau nei atitinkamos reikšmės nekauzatyvas, (b) sintaksinės konstrukcijos, kuriose kauzatyvas turi tiek pat palydovų kaip ir atitinkamos reikšmės nekauzatyvas. Konstrukcijos tipą lemia morfologinio kauzatyvo semantika, kuri savo ruožtu priklauso nuo atitinkamo nekauzatyvo semantikos.

Absoliuti dauguma morfologinių kauzatyvų formuoja sintaksinėse (a) tipo konstrukcijose. Jose kauzatyvas perima atitinkamo nekauzatyvo palydovus bei prisijungia naujajį palydovą – kauzatorių, kuris užima sintaksinę veiksnio poziciją. Iš nekauzatyvo perimtų palydovų pozicijos kauzatyvo aplinkoje priklauso nuo nekauzatyvo tranzityvumo ir semantinių savybių.

Lietuvių ir suomių kalbų morfologinių kauzatyvų formuojamose konstrukcijose subjekto vaidmenį atliekantis nekauzatyvo palydovas gali užimti tris pozicijas: (a1) tiesioginio papildinio, (a2) sintaksiškai būtino netiesioginio papildinio ir (a3) sintaksiškai fakultatyvaus netiesioginio papildinio. Norvegų kalbos morfologinių kauzatyvų formuojamose konstrukcijose subjekto vaidmenį atliekantis nekauzatyvo palydovas gali užimti tik dvi pozicijas: (a1) tiesioginio papildinio ir (a3) sintaksiškai fakultatyvaus netiesioginio papildinio. Tai lemia norvegų kalbos morfologinių kauzatyvų semantika – šioje kalboje nerasta morfologinių kauzatyvų, sudarančių opozicines poras su tranzityviais neprototipiniais veiksmožodžiais; būtent tokie kauzatyvai formuoja (a2) potipio konstrukcijas (žr. 1 lentelę).

Sintaksines (b) tipo konstrukcijos formuoja psichinės/psichinės-fizinės būsenos kauzaciją nusakantys morfologiniai kauzatyvai. Jie perima nekauzatyvų palydovus ir naujų palydovų neprisijungia.

Lietuviškos (b) tipo konstrukcijos būdingos tik lietuvių ir suomių kalboms. Šių kalbų morfologiniai kauzatyvai, nusakantys psichinės/psichinės-fizinės būsenos kauzaciją, formuoja dviejų potipių konstrukcijas: (b1) asmenines konstrukcijas, kuriose veiksnio (kauzatoriaus) poziciją užima būsenos priešasties vaidmenį atliekantis nekauzatyvo palydovas ir (b2) beasmens konstrukcijas, kuriose veiksnio pozicija neatveriamą. Abiejų potipių konstrukcijose subjekto vaidmenį atliekantis nekauzatyvo palydovas užima tiesioginio papildinio poziciją.

Norvegų kalbai (b) tipo konstrukcijos nebūdingos, nes norvegų kalboje nerasta morfologinių kauzatyvų, nusakančių psichinės/psichinės-fizinės būsenos kauzaciją (žr. 2-lentelę).

THE SYNTAX OF MORPHOLOGICAL CAUSATIVES IN LITHUANIAN, NORWEGIAN AND FINNISH

S u m m a r y

The article makes an attempt to analyse syntactic constructions formed by morphological causatives in Lithuanian, Norwegian and Finnish and to ascertain what types of causative constructions are characteristic of the languages under investigation.

SUTRUMPINIMAI

- liet. tekst.* – Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centro sudarytas lietuvių kalbos tekstynas.
- LKVJŽ* – *Sližienė N.* Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas, t. 1–2. Vilnius: Mokslo ir encikl. leid. inst., 1994–1998.
- LKŽ* – Lietuvių kalbos žodynas, t. 1–20. Vilnius, 1968–2002.
- norv. tekst.* – Oslo universiteto Tekstų laboratorijos (norv. Tekstlaboratoriet ved Universitetet i Oslo) sudarytas norvegų kalbos tekstynas (norv. Oslo-korpuset av taggede norske tekster).
- NS* – *Nykysuomen sanakirja*, vol. 1–6. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY, 1992.
- SES* – *Hurme R., Malin R. L., Syväoja O.* Uusi suomi-englanti suursanakirja. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY, 1998.
- suom. tekst.* – Suomijos mokslinio skaičiavimo centro (ang. Center for Scientific Computing) sudarytas tekstynas (suom. Kielipankki).

LITERATŪRA

Alsina A., 1992, On the Argument Structure of Causatives. – *Linguistic Inquiry*, vol. 23 (4), 517–555.

Alsina A., Joshi S., 1993, Parameters in Causative Constructions. – *Papers from the 27th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago, 1–15.

- Ambrasas V.*, 1986, Lietuvių kalbos sakinio sintaksinės ir semantinės struktūros vienetai. – Lietuvių kalbotyros klausimai, t. 25, 4–44.
- Ambrasas V. (ed.)*, 1994, Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Baker M. C.*, 1988, *Incorporation: A Theory of Grammatical Function Changing*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Chrakovskij*, 1974 – Храковский В. С. Пассивные конструкции. – Холодович А.А. (ред.) Типология пассивных конструкций. Диатезы и залог. Ленинград: Наука, 5–45.
- Comrie B.*, 1976, *The Syntax of Causative Constructions: Cross-Language Similarities and Divergences*. – Shibatani M. (ed.) *Syntax and Semantics*, vol. 6: *The Grammar of Causative Constructions*, 261–312.
- Comrie B.*, 1989, *Language Universals and Linguistic Typology*. Oxford: Basil Blackwell.
- Čejf*, 1975 – Чейф У. Л. Значение и структура языка. Москва: Прогресс.
- Faarlund J. T.*, 1978, *Verb og Predikat*. Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- Falk Y.*, 1991, *Causativization*. – *Journal of Linguistics*, vol. 27, 55–79.
- Geniušienė E.*, 1971, Lietuvių kalbos veiksmažodžių sintaksinė klasifikacija. – *Kalbotyra*, t. 23(1), 7–16.
- Geniušienė E.*, 1987, *The Typology of Reflexives*. Berlin, New York, Amsterdam: Mouton de Gruyter.
- Holvoet A.*, 1991, *Transitivity and Clause Structure in Polish: A Study in Case Marking*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Jachontov*, 1974 – Яхонтов С.Е. Формальное определение залога. – Холодович А.А. (ред.) Типология пассивных конструкций. Диатезы и залог. Ленинград: Наука, 46–53.
- Jakaitienė E.*, 1988, *Leksinė semantika*. Vilnius: Mokslo.
- Kozinsky J., Polinsky M.*, 1993, *Causee and Patient in the Causative of Transitive: Coding Conflict or Doubling of Grammatical Relations?* – Comrie B., Polinsky M. (ed.) *Causatives and Transitivity*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 177–240.
- McCawley A. N.*, 1976, *On Experiencer Causatives*. – Shibatani M. (ed.) *Syntax and Semantics*, vol. 6: *The Grammar of Causative Constructions*, 181–203.
- Mel'čuk I. A.*, 1993, *The Inflectional Category of Voice: Towards a More Rigorous Definition*. – Comrie B., Polinsky M. (ed.) *Causatives and Transitivity*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1–46.
- Leino M.*, 1977, *About Emotive Expressions in Finnish*. – *Studies in Finno-Ugric Linguistics*. Indiana University Uralic and Altaic Series, vol. 131, 141–154.
- Pylkkänen L.*, 1999, *Causation and External Arguments*. – *MIT Working Papers in Linguistics*, vol. 35, 161–183.
- Rackevičienė S.*, 2002, *Morfologiniai lietuvių, norvegų ir suomių kalbų kauptyvai*. – *Kalbotyra*, t. 51 (1), 135–146.
- Siro P.*, 1996, *Kausatiivien Kielioppia*. – *Siro P. Lauseopin periaatteita*. Helsinki, 130–196.
- Slizienė N.*, 1994, *Veiksmažodžių junglumas valentingumo teorijos požiūriu*. – *Slizienė N. Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas*, t. 1. Vilnius: Mokslo ir encikl. leid. inst., 15–54.
- Song J. J.*, 1996, *Causatives and Causation*. London and New York: Longman.
- Wali K.*, 1981, *Cause, Causer and Causee: A Semantic Perspective*. – *Journal of Linguistics*, vol. 17, 289–308.